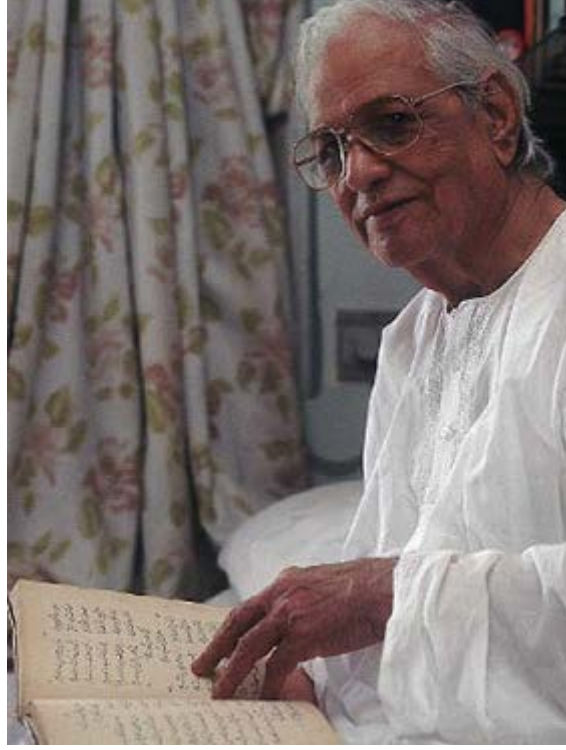

मजरूह सुलतानपुरी - भाग ४

प्रश्न : खरेच तुम्ही चालीत शब्द भरले ? एकाच गाण्याच्या वेळी की इतरही गाण्यांच्या बाबतीत तुम्हाला असे करावे लागले ?

मजरूह : बहुधा नेहमीच म्हटले तरी वावगे होणार नाही. ९९.९९% वेळा मी दिलेल्या मीटरप्रमाणे गाणे लिहिले.

प्रश्न : हे म्हणजे अचंबित करणारे आहे.

मजरूह : आता कधी ओ. पी. नय्यरना भेटला तर त्यांना हे जरूर विचारा. अशा प्रकारची गुणवत्ता असलेला दुसरा गीतकार ह्या चित्रपटसृष्टीत मिळणार नाही असेच ते सांगतील. मी मीटरप्रमाणे नेहमीच गीत लिहिले. फक्त नौशादसाहेबांसाठीची गाणी आणि इतर एखाद् दुसरे गीत याला अपवाद आहेत.

प्रश्न : तुमच्याकडच्या काही आठवणी आम्हाला सांगू शकाल का ?

मजरूह : (विचार करून म्हणतात) हो हो जरूर सांगतो -

'साथी' चित्रपट बनविताना आम्ही 'आँखे खुली थी, आये थे वो भी नजर मुझे' ही गझल तयार करत होतो. नौशाद साहेबांचा एक मित्र जामली मुहल्लामध्ये रहायचा. ह्या गाण्याच्या शुटींगच्या वेळी ते आपल्या छोट्या मुलाला घेऊन स्टुडिओत यायचे. नंतर काही दिवसांत हा मुलगा आजारी झाला. त्याला खूपच बरे नव्हते आणि तो कोमात गेला. एक वेळ अशी आली की डॉक्टरनी त्याची आशाच सोडून दिली. ते म्हणाले आता दवा नाही तर केवळ दुआँच कामी येईल. तेव्हा कुणाला तरी वाटलं की 'साथी'मधील ते गाणं मुलाला वाजवून दाखवलं तर कदाचित तो कोमातून बाहेर येईल. आणि आणि म्हणून त्याला ते गाणे वाजवून दाखवण्यात आले. मुलाने थोड्या वेळासाठी डोळ्यांची उघडझाप केली, परंतु दुर्दैवाने ते गाणे संपल्यावर मात्र त्या मुलाची जीवनज्योत मावळली.

नय्यर साहेबांबरोबरचा एक दिवस मला चांगलाच आठवतोय. 'हमदम मेरे मान भी जाओ' या गाण्यातील 'हमदम' ह्या शब्दाऐवजी दुसरा शब्द वापरण्यास त्यांनी मला सांगितले. मी त्यांना त्याचे कारण विचारले. त्यावर ते म्हणाले, "मला तो शब्द आवडत नाही." मी म्हणालो, "अहो पण ते गाणे मी तुमच्यासाठी किंवा अगदी माझ्यासाठीही लिहिलेले नसून ते प्रेक्षकांना डोळ्यांसमोर ठेऊन लिहिले आहे. ते त्यांच्यासाठी आहे. मग निर्माते सिप्पी यांनी मध्यस्थी केली. ते म्हणाले, "आप वो वर्ड बदल दो." मी लगेच म्हणालो की 'आप रायटर बदल दो.' त्याच चित्रपटात नय्यर यांना अजून एक बदल हवा होता. 'ये हैं रेशमी गेसूओंका अंधेरा, ना घबराईये' ह्या माझ्या गाण्यातील 'गेसूओ' हा शब्द त्यांच्या मीटरमध्ये बसत नव्हता. मग मी तो 'जुल्फोंका' असा बदल करून दिला. परंतु गाण्याच्या दुसऱ्या ओळीतील 'गेसूओ' हा शब्द तसाच आहे.

प्रश्न : अगदी अलीकडेच, तुम्ही उत्कृष्ट काव्याचे अवॉर्ड एका गीताला, तर उत्कृष्ट पार्श्वगायनाचे अवॉर्ड दुसऱ्याच गीताला, तर उत्कृष्ट संगीताचे तिसऱ्याच गाण्याला अशी अवॉर्ड्स देण्याच्या विरोधात लिहिलेले माझ्या वाचनात आले. तुम्हाला असे का वाटते ? तुम्हाला असं नाही का वाटत की एखाद्या गाण्याचे शब्द अप्रतिम आहेत, तर त्याला उत्कृष्ट काव्याचे अवॉर्ड मिळावे, कारण गायकाने जरी ते गाणे थोडेफार चांगले गायले नसले तरी त्या गाण्याचे शब्द मात्र सुंदरच आहेत, आणि केव्हा केव्हा त्याच्या उलटही होऊ शकतं.

मजरूह : पण तुम्ही हे लक्षात घ्या की गाणे हे एक टीम वर्क आहे. परिपूर्णतेसाठी सगळ्या बाजूंनी विचार झाला पाहिजे. एकच बाजू लक्षात घेऊन विचार करण्यात अर्थ नाही. 'मुगल-ए-आझम' ह्या चित्रपटाचेच उदाहरण घेऊया. के. असिफ यांना उत्कृष्ट चित्रपटाचे अवॉर्ड मिळाले. पण जर उत्तम कथेचे अवॉर्ड दुसऱ्याच कुणाला तरी दिले आणि दिग्दर्शनाचे तिसऱ्याच कुणाला दिले, तर काय अर्थ उरला ? त्यांनी ते अवॉर्ड परत देऊन टाकले. आता 'स्क्रीन'ने अवॉर्ड्स देण्याचे ठरविले आहे. ते काय

करतात ते बघूयात ! फिल्म फेअर अवॉर्ड मात्र शुध्द बनवाबनवी आहे. 'हम बेखुदी मे तुम'पेक्षा 'ये मेरा दिवानापन है' हे वरचढ ठरावे ? मी असे ऐकले होते की शैलेन्द्रने मते विकत घेतली होती. मी असले उद्योग कधी केले नाहीत.

प्रश्न : काहीही असू देत पण लोकांना तुमचे काम आवडते.

मजरुह : होय. जरी त्यांनी माझ्याबद्दल कमी लिहिले असले, तरी हे मात्र खरे आहे. तसेच, सगळ्याच कालावधींमध्ये दुसऱ्याच्या तुलनेत मला थोडे कमी महत्त्व दिले असले, म्हणजे शकील, मग राजेंदर किशन, नंतर समीर आणि आता जावेद अख्तर, तरीही लोकांनी मात्र माझे गाणे उचलून धरले.

परंतु मला मात्र माझे काम आवडते. माझ्या एका गाण्यात प्रेयसी प्रियकराला वेदान्त तत्त्वज्ञान मनात ठेऊन, 'वादिया मेरे दामन, रास्ते मेरी बाहे, जाओ मेरे सिवा तुम कहाँ जाओगे' असंही सांगेल, तर विदुषकी चाळ्याचे 'सीएटी कॅट' हे गाणे असो. दोन्ही प्रकारची गाणी मी आनंदाने लिहितो. त्यामुळेच माझी गाणी हाताच्या पांच बोटांसारखी वेगवेगळ्या हुन्नराची असतात आणि म्हणूनच मला 'दादासाहेब फाळेके अवॉर्ड' मिळू शकले. (प्रादेशिक भाषांमध्ये चांगले काम करणाऱ्या कवींविषयी चर्चा सुरू करतात.)

(क्रमशः)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून.)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least. "Yesterday's Melodies Today's Memories" is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was "Musical Moments From Hindi Films", which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called "Romancing The Song", which traces the history

and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician's role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book "Talat Mahmood, The Velvet Voice" was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com